

Slovenský národopis

37-1989

1-2

Na obálke:

1. strana: *Concordantia discordantium canonum* zo začiatku 14. storočia. Písmo Q(uidam) s dvojicou snúbencov. Bratislava, Kapitulná knižnica. Foto H. Bakaljarová z publikácie A. Güntherová — J. Mišianik: *Stredoveká knižná maľba na Slovensku. Bratislava 1961*
4. strana: Mladucha z Liskovej, okr. Lipt. Mikuláš. Rekonštrukcia na folklórnom festivale v Detve r. 1987 zdôrazňuje symbolickú zeleň na odeve. Foto T. Szabó

Blok príspevkov pripravil PhDr. Milan Leščák, CSc.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašpariková, Emilia Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

1-2
37-1989

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA
VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SVADOBNÝ OBRAD — TRADÍCIE A SÚ-
CASNOSŤ

Úvod (Milan Leščák)	7
Jakubiková, Kornélia: K metodológii štúdia svadby	10
Komorovský, Ján: K problematike porovnávacieho štúdia slovenskej svadby	19
Mozolík, Peter: Civilný sobášny obrad na Slovensku a jeho vývin	26
Feglová, Viera: Funkcia priestoru pri obradnom prijatí nevesty do domu muža	34
Chorváthová, Ľubica: Paralely rodinno-rodového kultu v zvykosloví dvoch kysuckých obcí	41
Benža, Mojmír: Znaky svadobného sprievodu vo svetle symboliky	51
Danglová, Oľga: Symboly panenstva v svadobnom obrade na Slovensku	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Sobáshne ohlášky a ich miesto v obyčajovom systéme na Slovensku	72
Stoličná, Rastislava: K problematike hostín a jedál v svadobnom obrade na Slovensku	77
Podoba, Juraj: Riešenie rezidenčných problémov mladých manželov v tradičnom dedinskom prostredí	89
Botíková, Marta: Svadobný obrad u Slovákov vo Vojvodine	99
Méryová, Margita: K základným znakom palockej svadby na Slovensku	106
Mann, Arne: Základné znaky svadby Cigánov-Rómov na východnom Slovensku	113
Krekovičová, Eva: K vybraným problémom kontextových väzieb piesne vo svadobnom ceremoniáli	123
Popelka, Pavel: Funkcie a charakteristika svatebného písňového repertoáru	135
Leščák, Milan: Svadobné verše a vinše	149
Profantová, Zuzana: Biblické motívy v svadobných rečiach	158
Luther, Daniel: Masky v svadobných obyčajoch	164
DISKUSIA	
Mušinka, Mikuláš: Včleňovanie tradičných folklórnych prvkov do súčasného svadobného obradu	177
Benža, Mojmír: Nevesta či mladucha?	186
MATERIÁLY	
Mjartan, Ján: Posledný medovníkár a voskár v Prievidzi	189

PhDr. Alena Plessingerová CSc. jubiluje (Soňa Švecová)	212
K životnému jubileu PhDr. Jána Botíka CSc. (Peter Slavkovský)	214
Životné jubileum PhDr. Svetozára Švehláka CSc. (Milan Leščák)	218
Za akademikom G. S. Čitajom (Ján Podolák)	222
Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
Jubilujúca a bilancujúca Matica slovenská (Marta Botíková)	226
Konferencia „K histórii nášho národopisu“ a Valné zhromaždenie Národopisnej spoločnosti československej pri ČSAV (Leo Kužela)	228
Seminár o poľskej etnickej skupine v ČSSR (Andrej Sulitka)	229
Konferencia „Romantizmus a ľudová slovesnosť“ (Hana Hlôšková)	230
Zasadnutie MKKKB, Varna 26.—31. X. 1987 (Peter Slavkovský)	232
VIII. Medzinárodné sympóziu Etnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
12. Medzinárodný kongres antropologických vied (Viera Gašpariková)	235

RECENZIE A REFERÁTY

M. Maj, Rola daru w obrzędzie weselnym (Kornélia Jakubiková)	238
Zborník SNM Etnografia 28, 1987 (Peter Slavkovský)	239
Publikácie o zátopovej oblasti Starina (Mikuláš Mušinka)	240
Myjava (Eva Pančuhová)	243
Venkovské město 2. (Juraj Podoba)	245
P. Švorc, Podtatranské premeny (Ján Michálek)	246
G. Frák, Baníctvo v Železníku (Jaroslav Čukan)	247
M. Zuberová, Tisícročie módy (Zuzana Štefániková)	249
S. Burlasová, Ľudová pieseň na Horehroní (Eva Krekovičová)	250
Narodni pisni sela Orjabyna (Mikuláš Mušinka)	252
Keď je dobrá klobása... Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu (Zora Vanovičová)	253
Z. Profantová, Dúha voďu pije (Milan Petráš)	254
P. Michalides, Výtvarná kultúra výroby (Monika Kardošová)	256
Smích a pláč středověku (Zuzana Profantová)	257

Sociálno-kultúrnyj oblik sovetских nacij (Viera Kaľavská)	259
Słownik etnologiczny (Jarmila Paličková-Pátková)	260
Huculščyna (Mikuláš Mušíňka)	261
L. Timaffy, Szigetközi krónika (Jozef Liszka)	263
J. Barabás — N. Gilyén, Magyar népi építészeti (Soňa Švecová)	264
Handwerk in Mittel- und Südosteuropa (Jozef Ušák)	265
J. Kwak, Obyczajowość mieszkanców miast górnośląskich w XVI—XVIII wieku (Katarína Popelková)	267
L. Takács, Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon (Soňa Švecová)	269
Slavianskij folklor (Mikuláš Mušíňka)	270
O. I. Dej, Ukrajinska narodna balada (Mikuláš Mušíňka)	271

СОДЕРЖАНИЕ

СВАДЕБНЫЙ ОБРЯД — ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Введение (Милан Лешчак)	7
Якубикова, Корнелия: Методологические проблемы изучения свадьбы	10
Коморовски, Ян: Проблематика сравнительного изучения словацкой свадьбы	19
Мозолик, Петер: Гражданский брак в Словакии и его развитие	26
Феглова, Вера: Функции пространства при обрядовом принятии невесты в дом мужа	34
Хорватова, Любица: Параллели семейно-родового культа в обычаях и обрядах двух кисуцких поселков	41
Бенжа, Моймир: Знаки свадебного шествия в свете символики	51
Данглова, Ольга: Символы девственности в свадебном обряде в Словакии	57
Апатиова-Руснакова, Зора: Свадебное оглашение и его место в системе словацких обычаев	72
Столична, Рагислава: Проблематика угощений и блюд свадебного обряда в Словакии	77
Подоба, Юрай: Решение резидентских проблем молодых супругов в традиционной деревенской среде	89
Ботикова, Марта: Свадебный обряд у Словаков в Войводине	99
Мериова, Маргита: Основные знаки палочкой свадьбы в Словакии	106

Мани, Арне: Основные знаки свадьбы цыган-ромов в восточной Словакии	113
Крековичова, Эва: Избранные проблемы контекстуальных связей песни в свадебном церемониале	123
Попелка, Павел: Функция и характеристика свадебного песенного репертуара	135
Лешчак, Милан: Свадебные речи и приговоры	149
Профантова, Зузана: Библиейские мотивы в свадебных речах	158
Лутер, Даниел: Маски в свадебных обычаях	164

ДИСКУССИЯ

Мушинка, Микулаш: Включение традиционных фольклорных элементов в современный свадебный обряд	177
Бенжа, Моймир: Невеста или же сноха?	186

МАТЕРИАЛЫ

Мяртан, Ян: Последний пряничник и воскобой в городе Приевидза	189
---	-----

ОБЗОРЫ

Д-р. Алена Плессингерова, к.и.н. отмечает юбилей (Соња Швецова)	212
Д-р. Ян Ботик к.и.н. — пятьдесят лет (Петер Славковски)	214
К жизненному юбилею Д-ра Светозара Швеглака, к.и.н. (Милан Лешчак)	218
Памяти академика Г. С. Читая (Ян Подолак)	222
Профессор Йосеф Бурста (1914—1987) (Ян Подолак)	224
Матица словацкая юбилеует и подводит биланс (Марта Ботикова)	226
Конференция «К истории нашей этнографии» и Общее собрание Этнографического чехословацкого общества ЧСАН (Лео Кужела)	228
Семинар о польской этнической группе в ЧССР (Андрей Сулитка)	229
Конференция «Романтизм и устное народное творчество» (Хана Глошкова)	230
Заседание МКККБ, Варна 1987 (Петер Славковски)	232
VIII международный симпозиум Этнография Панноника (Марта Ботикова)	234
12 международный конгресс антропологических и этнологических наук (Вера Гашпарикова)	235

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

DIE HOCHZEITSZEREMONIE — TRADITIONEN UND GEGENWART

Einleitung (Milan Leščák)	7
Jakubíková, Kornélia: Methodologische Probleme des Studiums der Hochzeit	10
Komarovský, Ján: Zur Problematik der vergleichenden Studiums der slowakischen Hochzeit	19
Mozolík, Peter: Die Ziviltreuung in der Slowakei und ihre Entwicklung	26
Feglová, Viera: Die Funktion des Raumes bei der zeremoniellen Aufnahme der Braut in das Haus ihres Mannes	34
Chorváthová, Lubica: Parallelen des Familien-Stammeskultes im Brauchtum zweier Gemeinden im Kyšuce-Gebiet	41
Benža, Mojmir: Die Merkmale des Hochzeitszuges im Lichte der Symbolik	51
Danglová, Olga: Symbole der Jungfräulichkeit in der Hochzeitszeremonie in der Slowakei	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Das Trauungsaufgebot in den slowakischen Hochzeitsbräuchen	72
Stoličná, Rastislava: Die Problematik der Gastmähler und Speisen bei der Hochzeitszeremonie in der Slowakei	77
Podoba, Juraj: Die Lösung der Wohnsitzprobleme junger Eheleute in der traditionellen dörflichen Umwelt	89
Botíková, Marta: Die Hochzeitszeremonie bei den Slowaken in der Wojwodina	99
Méryová, Margita: Die Grundmerkmale der Palóczer Hochzeit	106
Mann, Arne: Die Grundmerkmale der Hochzeit bei den Zigeuner-Romas in der Ostslowakei	113
Krekovičová, Eva: Zu ausgewählten Problemen der Kontextbindungen des Liedes im Hochzeitszeremoniell	123
Popelka, Pavel: Die Funktion und Charakteristik des Liederrepertoires bei der Hochzeit	135
Leščák, Milan: Hochzeitsreden und Hochzeitswünsche	149
Profantová, Zuzana: Biblische Motive in den Hochzeitsreden	158
Luther, Daniel: Die Masken in den Hochzeitsbräuchen	164

Mušinka, Mikuláš: Die Eingliederung der traditionellen volkstümlichen Elemente in der gegenwärtigen Hochzeitszeremonie	177
Benža, Mojmir: Die Schwiegertochter oder die Braut?	186

MATERIALIEN

Mjartan, Ján: Der letzte Lebkuchenbäcker und Wachszieher in der Stadt Prievidza	189
---	-----

RUNDSCHAU

PhDr. Alena Plessingerová, CSc. jubiliert (Soňa Švecová)	212
PhDr. Ján Botík, CSc. fünfzigjährig (Peter Slavkovský)	214
Zum Lebensjubiläum PhDr. Svetozár Švehlák, CSc. (Milan Leščák)	218
G. S. Čitaja ist gestorben (Ján Podolák)	222
Prof. Józef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
Matica slovenská — jubiliert und bilanziert (Marta Botíková)	226
Die Konferenz „Zur Geschichte unserer Volkskunde“ und die Vollversammlung der Ethnographischen Tschechoslowakischen Gesellschaft bei ČSAV (Leo Kužela)	228
Das Seminar über die polnische ethnische Gruppe in der CSSR (Andrej Sulitka)	229
Die Konferenz „Romantismus und die Volkspoesie“ (Hana Hložková)	230
Die Tagung IKKKB in Warna (Peter Slavkovský)	232
Das VIII. internationale Symposium Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
Der 12. internationale Kongres der anthropologischen und ethnologischen Wissenschaften (Viera Gašparíková)	235

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

WEDDING CEREMONY — TRADITIONS AND THE PRESENT DAY

Introduction (Milan Leščák)	7
Jakubíková, Kornélia: To the methodology of the study of wedding	10
Komárovský, Ján: To the problems concerning the comparative study of Slovak wedding	19
Mozolík, Peter: Civil wedding ceremony in Slovakia and its development	26
Feglová, Viera: Function of space in the ceremonial reception of bride in man's house	34
Chorváthová, Lubica: Parallels of the family-lineal cult of customs in two villages of Kysuce	41
Benža, Mojmir: Characteristics of wedding procession in the light of symbols	51
Danglová, Oľga: Symbols of virginity in the wedding ceremony in Slovakia	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Bans of matrimony and their place in the customs wedding system in Slovakia	72
Stoličná, Rastislava: To the problems of feasts and meals in the wedding ceremony in Slovakia	77
Podoba, Juraj: Solution of residential problems of young couple in the traditional rural environment	89
Botíková, Marta: Wedding ceremony in Slovaks living in Vojvodina	99
Méryová, Margita: To the fundamental features of the Palocian wedding in Slovakia	106
Mann, Arne: Fundamental features of the wedding in Gypsies — Roma in eastern Slovakia	113
Krekovičová, Eva: To chosen problems of the contextual bond of a song in the wedding ceremony	123
Popelka, Pavel: Function and characteristics of the wedding singing repertoire	135
Leščák, Milan: Wedding verses and congratulations	149

Profantová, Zuzana: Biblical motives in wedding speeches	158
Luther, Daniel: Masks in wedding customs	164

DISCUSSION

Mušinka, Mikuláš: Incorporation of the traditional folklore elements in the present-day wedding ceremony	177
Benža, Mojmir: A bride or a young woman?	186

MATERIALS

Mjartan, Ján: The last gingerbread-maker and waxer in Prievidza	189
---	-----

REVIEWS

The anniversary of PhDr. Alena Plesingerová, CSc. (Soňa Švecová)	212
PhDr. Ján Botík, CSc. is fifty years old (Peter Slavkovský)	214
To life anniversary of PhDr. Svetozár Švehlák, CSc. (Milan Leščák)	218
In Memoriam G. S. Chitaya (Ján Podolák)	222
Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
The anniversary and bilance of Matica Slovenská (Marta Botíková)	226
The Conference called "To the history of our ethnography" and the General Meeting of the Czechoslovak Ethnographic Society at the Czechoslovak Academy of Sciences (Leo Kužela)	228
Seminar on Polish ethnic group in CSSR (Andrej Sulitka)	229
The Conference "Romanticism and folk art" (Hana Hložková)	230
IKKKB Session, Varna October 26—31, 1987 (Peter Slavkovský)	232
VIIIth International Symposium of Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences (Viera Gašparíková)	235

BOOKREVIEWS AND REPORTS

K ZÁKLADNÝM ZNAKOM PALÓCKEJ SVADBY NA SLOVENSKU

MARGITA MÉRYOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Je všeobecne známe, že v etnografickej literatúre chýba objasnenie obsahu pojmu Palóci a ani územné vymedzenie, kde presne Palóci žijú a čo sa vlastne pod týmto pojmom rozumie, nie je jednoznačné. V odbornej literatúre za posledných 150 rokov sa hranice územia Palócov neustále menili. Každý autor ich upresnil inak, zväčša na základe nárečia alebo vlastného názoru, resp. na základe výpovedí informátorov. Tieto údaje však nie sú celkom spoľahlivé, lebo vieme, že pomenovanie Palóc sa väčšinou vyskytovalo v posmešnej podobe a ľudia sa neradi k nemu priznávali. János Manga na začiatku svojich bádání považoval za západných Palócov obyvateľov Podzoboria. Vo svojej súhrnnej práci o Palócoch však toto stanovisko zmenil zrejme na základe nových výskumov.¹

V poslednom období sa na výskum palóckej etnografickej skupiny špecializovalo oblastné múzeum v Egri. Vypracovali sa osobitné dotazníky a na ich základe s pomocou ďalších inštitúcií sa realizovali výskumy celého územia, ktoré odborná literatúra považovala za palócke, a to tak na území Maďarska, ako aj na území Československa. Podľa výsledkov týchto výskumov spresnilo sa vymedzenie územia Palócov, a to na bý-

valú Novohradskú, Hevešskú, Boršodskú a Gemerskú župu. V rámci tohto územia potom rozlišujú západných a východných Palócov; hranice medzi týmito dvoma oblasťami však každý autor určuje odlišne, na základe svojho tematického zamerania. Niektorí ich umiestňujú do údolia rieky Tarna, resp. Zagyva, iní do okolia Balassagyarmatu. Jazykovedci rozlišujú a presne lokalizujú päť palóckych jazykových dialektov, etnografi ešte nedospeli k takým výsledkom, aby vedeli uspokojivo určiť hranice medzi západnými a východnými Palócami, resp. určiť menšie územné celky, ktoré zaiste existujú.² Výnimku zatiaľ tvoria poznatky o Barkoch, ich ľudovej kultúre a ich územnom rozšírení, obšiahnuté vo veľmi uspokojivom samostatnom monografickom spracovaní.³

Na našom území sa výskumu Palócov od druhej svetovej vojny nevenovala dostatočná pozornosť, preto zatiaľ nie je možné presne lokalizovať územie nimi obývané. Centrom palóckeho územia je južný Gemer, a síce západne od rieky Čeremošna k údoliam riek Slaná, Rimava, Muráň a Gortva.⁴ V Novohrade ide o územie v údolí rieky Ipeľ po Šahy, resp. po dolný tok rieky Hron. Uvedené územia hraničia s palóckym územím na maďarskej strane. Na sever sa

oblasť palóckeho územia rozprestiera po maďarsko-slovenskú jazykovú hranicu. Ani v Gemeri, ani v Novohrade pomenovanie Palóci Slováci nepoznajú. Ani v slovenskej odbornej literatúre nie je o nich zmienka. Niektorí etnografi za Palócov považujú aj obyvateľov Tekova, Matúšovej zeme (okresy Nové Zámky a Galanta), ako aj Podzoboria.⁵ V terajšom štádiu výskumu však nemôžeme s určitou povedať, či sú tieto územia skutočne palócke, alebo nie. Od ďalších tematických výskumov môžeme očakávať postupné objasňovanie tohto problému. Veľa sa dá očakávať od analýzy komplexu svadobných obyčají, kde sa veľmi zreteľne odrážajú lokálne kultúrne odlišnosti.

Zo širokého komplexu svadobných obyčají sa budeme venovať iba tým výrazným prvkom, ktoré môžu byť pre Palócov charakteristické, a to výberu partnera, zásnubám, prenášaní nevestinej výbavy do ženichovho domu a zapáleniu ohňa na záver svadby.

Pri určovaní základných znakov palóckej svadby budeme vychádzať z analýzy niektorých prvkov svadobných obyčají v Gemeri, ako centre palóckeho územia, avšak pre porovnanie poukážeme na ich výskyt aj v iných regiónoch južného Slovenska. Opierať sa budeme okrem vlastných výskumov o odbornú literatúru z druhej polovice 19. a zač. 20. storočia, ktorá však nie je v každom prípade spoľahlivá. Jednak preto, lebo používa širšie regionálne pojmy ako Palóc, Gómőri atď., nelokalizuje presne dané zvyky a nepodáva presnú informáciu ani o čase výskytu obradu. Ďalším nedostatkom týchto publikácií je, že nepodávajú komplexný obraz svadobnej obyčaje a nespomínajú základné prvky, ktoré môžu byť rozhodujúce pre určenie etnických špecifik.

Svadobné obyčaje môžeme tu sledovať približne v stopäťdesiatročnom časovom rozpätí. Odlišnosti v následnosti obyčajových prvkov svadby, ako aj

v časovom priereze svadobného obradu nie sú výsledkom odlišností lokálnych, ale sa dajú vysvetliť historicko-vývojovou podmienenosťou.

Nielen u Palócov, ale u Maďarov vôbec bola známa tendencia, že dedinské spoločenstvo považovalo mladých za manželov až po uplynutí svadobnej noci, resp. po čepčení,⁶ a nie po uzavretí cirkevného sobáša. Tento postoj môže súvisieť so šľachtickým zvykom v stredoveku, keď po zasnúbení a svadobnej noci uplynul dlhší čas do uzavretia oficiálneho cirkevného sobáša; dovtedy mladí už dlhší čas žili manželským životom.⁷

Charakteristickým prvkom súboru svadobných obyčají Palócov je spôsob výberu partnera. Opisy z konca minulého a začiatku nášho storočia venovali málo pozornosti tomuto problému, ale jednoznačne z nich vyplýva, že rozhodujúcim faktorom pri výbere partnera boli jeho majetkové pomery, pôda, a rozhodujúce slovo pri ňom mali vždy rodičia. Táto zásada sa uplatňovala do obdobia prvej svetovej vojny a v uzavretých oblastiach aj dlhšie. Tento spôsob výberu partnera bol rozšírený na celom území Gemera, Novohradu, Popplia, Matúšovej zeme a Podzoboria obývanom Palócmi, teda od Gemera smerom na západ. Z Podzoboria, z obcí Mchenice a Bádice (okr. Nitra), sme získali údaje o rodičoch, ktorí v minulosti 4–5-ročným chlapcom vyberali partnerku, 1–2-ročné dievča, ba niekedy ešte v perinke. Ak rodičia oboch strán považovali výber z majetkového hľadiska za vhodný, dohodli sa na budúcom sobáši a mladých potom nahovorili, alebo donútili v dospelom veku k sobášu.⁸ Podobný údaj sme získali aj v Novohrade v Bušinciach, kde sa v minulosti takéto rozhodnutie rodičov dostalo do povedomia celého spoločenstva, a aj v škole tieto deti považovali za „milencov“. Deti sa už od útleho veku museli vyrovnáť s rozhodnutím rodičov.⁹ Šir-

šiu obmenu tohto zvyku uvádza Ferenc Bakó vo svojej štúdii o palóckej obci Felsőtárkány v Maďarsku, kde bolo zvykom, že otcovia 4—5-ročných chlapcov niesli máje vyhladeným 1—2-ročným dievčatkám. Keď rodičia dievčaťa túto ponuku na budúci sobáš prijali, na Vianoce poslali chlapcovi v ručníku jablká, orechy, sladkosti. Zvyk sa volal *kendőkötés*. Rodičia sa potom dohodli na termíne svadby, a odvtedy dedinské spoločenstvo považovalo mladých za snúbencov.¹⁰ Ferenc Bakó neskôr v rámci výskumu Palócov určil a rozšíril územné rozloženie tohto zvyku. Zvyk je známy od pohoria Mátry po Ózd a Bélapátfalvu na rozlohe okolo 2000 km² v dvadsiatich šiestich dedinách Maďarska.¹¹ Táto oblasť hraničí s Gemerom na našom území, dá sa preto predpokladať rozšírenie zvyku nielen v Gemeri, ale i na širšom slovenskom území, ako to dokazujú paralelné údaje z Podzoboria. V Gemeri sme tento zvyk zaznamenali v Betliari; Menší chlapci za pomoci svojich otcov stavali máje malým dievčatkám. Keď sa rodine chlapec páčil, matka dievčaťa otca so synom pohostila.¹²

Stavanie májov mladým dievkam bolo a je rozšírené až dodnes na veľkom území u nás aj v Maďarsku. Skúmali sme ho vždy v rámci kalendárnych obyčají, preto nám unikla súvislosť medzi ním a svadbou, resp. výberom manželského partnera. Zvyk stavania májov malým dievčatkám za účelom budúceho sobáša sme zaznamenali iba v oblastiach obývaných Palócmi. Tomuto výskumu v budúcnosti treba venovať viac pozornosti, aby sme ho mohli hlbšie objasniť.

O zasnúbení v detskom veku je zmienka aj v súhrnnej práci *Magyarság Néprajza*. Píše sa v nej, že „zvyk poznáme z jedného regiónu“, ďalej, že je doložený aj historickými údajmi.¹³ Ako informuje Sándor Takáts v 16.—18. stor. v šľachtických rodinách dievčatá zasnúbili už v prvom roku života.¹⁴

Zasnúbenie v detskom veku je v Maďarsku známe do 20. storočia na území obývanom Palócmi a u nás v Gemeri, Novohrade a v Podzoborí. Skutočnosť, že tento zvyk má paralely aj v historických prameňoch, nám potvrdzuje, že máme do činenia s archaizmom, ktorý zachovala iba palócka kultúrna tradícia.

Samotný akt zasnub sa u Palócov tiež odlišuje od všeobecne známej formy. Vo väčšine maďarských regiónov, ale aj slovenských, ba slovanských vôbec, hlavným úkonom pri zasnubách je podávanie rúk nevesty a ženicha, z čoho pochádza aj pomenovanie *rukoviny*, maďarsky *kézfogó*.¹⁵ Odborná literatúra pozná zasnúbenie u Palócov ako *kendőlakás*, *kendő*, lebo ťažiskom hlavného deja nie je podávanie rúk, ale odovzdávanie, resp. výmena šatky.¹⁶

Dôležitú funkciu šatky dokazuje aj skutočnosť, že v prípade rozviazania snúbeneckého stavu sa snažili šatku roztrhať alebo pošpiniť, čo predmetne symbolizovalo rozluku. V Mecheniciach mládenec buď šatku roztrhal, alebo si ju obul do čižmy, čím potupil dievča. Na veľkom území obývanom Palócmi sa do šatky dávali aj peniaze na výdavky na oblečenie nevesty. V Bušinciach sa pri výmene šatky dohodli aj na tom, že v prípade rozviazania snúbeneckého stavu ustupujúca stránka druhému zaplatí tzv. *bánatpénz*, čo znamenalo dvojnásobnú sumu, akú dali ženichovi rodičia budúcej neveste do šatky pri zasnubách. Obrúčky ako znak zasnub sa v Gemeri začali šíriť až v dvadsiatych rokoch nášho storočia, ale výmena darov tu funguje naďalej. Namiesto šatky sa však dávajú látky na šaty a košeľe.

V Gemeri bolo rozšíreným zvykom, že sa počas zasnub v dedine, ale najmä v okolí nevestinho domu robil veľký hluk, krik, tlklo sa nádobami, trlicami. Hovorilo sa, že vyrušení snúbenci budú mať tiché, pokojné manželstvo.

Za ďalší charakteristický znak palóckej svadby treba považovať čas prená-

šania nevestinej výbavy do ženichovho domu. V regiónoch Slovenska obývaných Palócmi od Gemera až po Podzoborie a v Maďarsku v župách Nógrád, Heves, Borsod a Gemer nevestinu postel a výbavu prenášali do ženichovho domu vždy pred svadbou, zatiaľ čo vo všeobecnosti nevestinu postel prenášali vždy v deň svadby, alebo po nej, často až po svadobnej hostine v čase *hérész*.¹⁷ Zvyk prenášania nevestinej výbavy pred svadbou sa dodržiava až dodnes a nadobúda nezvyčajné rozmery. Starý termín úkonu *ágyvitel* je nahradený novým *pakolás* — ukladanie, keď nevestinu výbavu manifestne prenášajú a ukladajú v ženichovom dome s pohostením zúčastnených žien.

Zvyky pri prijatí nevesty do ženichovho domu na nami skúmanom území sú mimoriadne bohaté. Vo väčšine palóckych dedín nevestu prijímali s medom alebo cukrom. Nebolo zriedkavosťou, že do cesty jej položili metlu, v Novohrade vedro s vodou, ktoré musela prevrátiť, aby mala ľahký pôrod. Najzaujímavejšie varianty prijatia nevesty sa nachádzajú v podzoborských dedinách s maďarským obyvateľstvom. Niekde ju v pitvore čakali deti so zapálenými sviečkami, od svokry dostala med a deti obdarovala peniazmi. Inde jej po príchode svokra dala z košíka kockový cukor a zvyšok cukru nevesta rozhadzovala medzi svadobných hostí. V týchto dedinách bolo tiež zvykom, že nevestu obsypávali obilím, alebo ona rozsypala obilie na dvore. V Mecheniciach a Bádicich (okr. Nitra) pri príchode nevesty do ženichovho domu zapálili na prahu oheň, nevesta ho musela pošliapať, až potom mohla vstúpiť do domu. K prahu sa viazali aj ďalšie zvyky. Napr. prenášanie nevesty cez prah, nevesta musí sama prekročiť dieťa, uložené na prahu, na prahu ju privíta svokra atď. Prah domu bol aj významným kultovým miestom, ktoré nielen symbolicky, ale aj v skutočnosti oddeľovalo vnútorný

rodinný život od vonkajšieho sveta. Ako vidno z uvedených príkladov, dôležitá úloha sa pripisovala nielen prosperitnej, ale aj ochrannej mágií.

Podľa nášho názoru najcharakteristickejším prvkom komplexu svadobného obradu Palócov je zapálenie ohňa nad ránom, na záver svadby, tzv. *hajnal*, *hajnaltúz*, *menyasszonyporkolás*.¹⁸ Sándor Bálint ho zaznamenáva z palóckej oblasti a vysvetľuje ako ochrannú mágiu.¹⁹ Tiež ďalšie publikované maďarské pramene ho uvádzajú predovšetkým z územia obývaného Palócmi.²⁰ Zapálenie ohňa nad ránom, ako záverečný akt palóckej svadby je u nás známy v Gemerskej a Novohradskej oblasti, na Poplí, dolnom Pohroní, ale aj v Podzoborí. V Maďarsku je najviac rozšírený v Hevešskej, Gemerskej, Borsod-Abaujskej a Zemplínskej župe.

Oheň zapálili vždy zo slamy. V Gemeri koncom minulého storočia sa konali svadby, ktoré trvali až 3 týždne, neskôr na začiatku nášho storočia sa skrátili na tri dni. V tom prípade oheň zapálili na tretí deň nad ránom. Vhodným miestom bol dvor alebo cesta pred domom nevesty, stred dediny, miesto pred krčmou alebo koniec dediny. V Ladicich (okr. Nitra) oheň zapálili v osobitnej záhrade *Hajnalkert*. Aktu sa zúčastnili všetci účastníci svadby, ba i nepozvaní hostia, niekedy celé dedinské spoločenstvo. Z gemerských dedín máme aj také údaje, že oheň nad ránom zapálili nepozvaní mládenci. Tam potom prišla nevesta, preskočila oheň a mládenčov pohostila. Hlavným úkonom bolo preskočenie ohňa nevestou, ale v Ladicich ho preskakovali aj dievky a mládenci.²¹

Doplňujúcim prvkom ranného preskakovania ohňa v Gemeri bolo ukradnutie vankúša (*fejél*) nevesty. Vankúš mládenci odniesli do krčmy, kde nevesta musela zaplatiť výkupné. Vankúš potom zobrali k ohňu a prehadzovali cezeň, azda preto, aby sa magické purifikačné

úkony znásobili a rozšírili z nevesty aj na najdôležitejší predmet jej ženského života na vankúš, na ktorom predtým počas svadobnej noci ležala. Analógiu tohto zvyku sme videli pri prijatí nevesty do ženichovho domu, keď na prahu zapálili oheň, ktorý nevesta musela pošliapať, zhasiť a prejsť cezeň do nového domova. Tento zvyk nespĺňa zrejme iba purifikačnú funkciu, ale naznačuje i vstup do nového života. Nevesta pošliapaním ohňa a jeho prekročením symbolicky prekonáva všetky prekážky a očistená vstúpi do nového domova. V inom rodinnom spoločenstve začína jej nový život.

Pri výskume a poznávaní základných

znakov palóckej svadby sme zatiaľ vy-zdvihli tie prvky, ktoré považujeme za najrozhodujúcejšie: výber manželského partnera, zásnuby, prenášanie nevesti-nej výbavy do ženichovho domu a zapá-lenie ohňa na záver svadby. Našli by sa zrejme iste i ďalšie špecifiká, podľa náš-ho názoru ukazujú sa však ako menej výrazné. Ich bližšie určenie si vyžaduje dôslednejšie komparatívne štúdium. Keďže vzájomné prelínanie svadobných prvkov v rámci jednotlivých regiónov bolo značné, zatiaľ nie je možné na-črtnúť ucelený model palóckej svadby, ktorej niektoré prvky sa vyskytujú aj u ostatného obyvateľstva maďarskej ná-rodnosti na Slovensku.

POZNÁMKY

- 1 MANGA, J.: Palócföld. Budapest 1979, s. 30.
- 2 BAKÓ, F.: A palóckutatás elvi és mód-szertani problémairól. Elömun-kálatok a Magyar-ság Néprajzához. 7. sz. Budapest (editor Paládi-Kovács Attila), s. 130—138.
- 3 PALÁDI-KOVÁCS, A.: A Barkóság és népe. Miskolc 1982.
- 4 V Gemeri sú aj menšie územné celky, ako Medvesalja-Podmedvedie, už spomínaní Barkovia, Balogvölgyiek, Murányvölgyiek. Ich ľudová kultúra nie je ešte v dosta-točnej miere preskúmaná.
- 5 Oblasť Matúšovej zeme sa rozkladá na juhozápadnom Slovensku od Senca pri-bližne po Nové Zámky. Zmienky o nej sú v maďarskej odbornej literatúre už v minulom storočí. Bližšie pozri MĚ-RYOVÁ, M.: heslo Palóci v Súpise etno-grafických a regionálnych skupín na Slo-vensku. Národop. informácie č. 2/1988, s. 68—70; Tiež BAKOS, J.: Mátyusföldi gyermekjátékok. Budapest 1953.
- 6 V Gemeri v obci Hubovo pri Šafárikove ešte v medzivojnovom období fungoval zvyk, že nevesta po svadobnej noci pre-niesla plachtu po celej dedine (aj keď už nebola poctivá), aby ukázala dôkaz svadobnej noci (archív NÚ SAV).
- 7 TAKÁTS, S.: Művelődéstörténeti tanul-mányok a XVI.—XVII. századból. Buda-pest 1961, s. 318.
- 8 Mohli by sme uviesť príklady takmer z každej dediny. Staré informátorky z Ma-túšovej zeme si ešte v päťdesiatych rokoch pamätali, že ženich so svojou nevestou prvýkrát prehovoril pred kostolom po 2. ohláške, ba niekedy až na svadbe. Samuel Balogh uvádza niekoľko príkladov, keď videl uplakané nevesty a smutných že-nichov, prosil a napomínal ich rodičov, aby nenútili deti do takého sobáša. Ro-dičia ho vypočuli a s úsmevom odpove-dali, že aj ich nútili, a predsa si zvykli. Zvyknú si aj oni. BALOGH, S.: Rövid rajzolatja a parasztlakodalomnak Gömör-ben. In: Magyar tájak néprajzi felfede-zői: Budapest 1985, s. 149.
- 9 Vlastné výskumy autorky.
- 10 BAKÓ, F.: A májfa és a májusí kosár Hebes megyében. Az Egri Múzeum év-könyve. IV. 1966, s. 257—304.
- 11 Tamtiež, s. 290—291.
- 12 Dokumentačný materiál v oddelení VI NÚ SAV č. 1020/87, autor Horanský Peter. Zaujímavé je, že zvyk uvádza pri svadobných obyčajach.
- 13 A Magyar-ság Néprajza IV. 186.
- 14 TAKÁTS, S.: c. d., s. 317.
- 15 Néprajzi Lexikon 1. A-E: Budapest 1979, s. 669; KOMOROVSKÝ J.: Tradičná svad-ba u Slovanov. Bratislava 1976, s. 86.
- 16 TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: Magyar jogi népszokások. Budapest 1981, s. 327—339.
- 17 „Hérész“ sa koná v nedeľu, týždeň po

- svadbe u nevestiných rodičov, je to obed, na ktorom sa zúčastní aj mladý pár.
- 18 Termín „menyaszonyporkolás“ sa nachádza v Magyarország Néprajza, IV., s. 206.
- 19 BÁLINT, S.: A parasztélet rendje. In: A magyar nép. (editor Bartucz Lajos) Budapest 1943, s. 222—223.
- 20 Magyar Néprajzi Lexikon III. K-Né, s. 396.
- 21 Vlastné výskumy autorky.

ОСНОВНЫЕ ЗНАКИ ПАЛОЦКОЙ СВАДЬБЫ В СЛОВАКИИ

Резюме

Из широкого комплекса свадебных обычаев в статье выбраны только наиболее выразительные элементы, характерные для этнографической группы венгерской этнической общности в Словакии, и именно: выбор партнера, помолвка, перенесение приданого невесты в дом жениха и зажигание огня под конец свадьбы.

Анализ сосредоточен территориально на свадебные обычаи Гемера, и для сравнения указывает на появление этих элементов и в других регионах Словакии. С точки зрения времени он охватывает период второй половины 19 века и начало 20 в. Первым характерным элементом из комплекса свадебных обычаев был такой способ выбора партнера, при котором родители еще совсем маленьким ребятам назначали будущих супружеских партнеров. С этим способом связано несколько привычек: ставить май в детском возрасте, чем отмечался будущий выбор супружеского партнера, и последующий рождественский обычай одарения мальчика — будущего жениха «kendökötés». Помолвка в детском возрасте, которая в Словакии и Венгрии в 20 веке известна только у палочков, находит параллель в историческом материале

16—18 вв. К следующим спецификам относился обряд при помолвке, так наз. »kendőlakás», «kendő», где центр тяжести акта заключался в замене платка. Характерным знаком был также срок перенесения приданого невесты в дом жениха, сохранившийся до сих пор «ágyvitel», «rakolás». У палочков переносилась постель и приданое невесты в дом жениха до свадьбы, в то время как в других местах в общем это осуществлялось или в день свадьбы, или позже, после свадебного пира. Наиболее выразительным элементом было зажигание огня под конец свадьбы, так наз. «hajnal», «hajnaltűz», что можно объяснить как талисманную магию. Дополнительным элементом этого обычая было перепрыгивание огня и перебрасывание подушки невесты, итак магические очистительные действия перешли с невесты на значимый предмет ее девичьего положения.

Следующие специфики палочковой свадьбы требуют более последовательного сравнительного изучения. Ввиду значительного взаимного переплетения свадебных элементов в рамках регионов пока невозможно наметить целиком модель палочковой свадьбы.

DIE GRUNDMERKMALE DER PALÓCZER HOCHZEIT IN DER SLOWAKEI

Zusammenfassung

Aus dem breiten Komplex der Hochzeitsbräuche wählt die Autorin nur die markantesten Elemente aus, die für die Palóczer Hochzeit charakteristisch sind. (Die Palóczen sind eine ethnographische Gruppe des madjarischen Ethnikums in der Slowakei.) Zu diesen Merkmalen gehören: die Wahl des Ehepartners, die Verlobung, das Überführen der Brautaussteuer ins Haus des

Bräutigams und das Entzünden eines Feuers am Schluß der Hochzeit.

In seiner Analyse konzentriert sich die Autorin in regionaler Hinsicht auf die Hochzeitsbräuche im Gemer-Gebiet; zum Vergleich weist er auf das Vorkommen dieser Elemente auch in anderen Regionen der Slowakei hin. In zeitlicher Hinsicht richtet sie sein Augenmerk auf die zweite Hälfte

des 19. und den Beginn des 20. Jahrhunderts. Das erste charakteristische Element aus der Gesamtheit der Hochzeitsbräuche war die Art und Weise der Auswahl des Partners, bei der die Eltern ihren noch ganz kleinen Kindern die zukünftigen Partner bestimmen. An diese Art der Partnerwahl knüpfen mehrere Bräuche an: das Aufstellen von Maibäumen im Kindesalter, durch das die künftige Wahl des Ehepartners angedeutet wurde, und der daran anknüpfende Weihnachtsbrauch den Knaben als den künftigen Bräutigam zu beschenken. Dieser Brauch wird hier „kendőkötés“ (Tuchanbinden) genannt. Das Verloben der Kinder schon im frühesten Alter, das in der Slowakei und in Ungarn nur bei den Palóczen bekannt ist, hat Parallelen im historischen Material aus dem 16.—18. Jahrhundert. Zu weiteren spezifischen Bräuchen bei der Verlobung gehörte das „kendőlakás“ (Tuchwohnen) auch kurz „kendő“ (Tuch, Umhängtuch) genannt, bei dem das Austauschen eines Tüchleins den Schwerpunkt der Handlung bildete. Ein charakteristisches Merkmal der Hochzeit bei den Palóczen war auch der Termin des Überführens der Aussteuer der Braut ins Haus des Bräutigams, das „ágyvitel“ (Bettüberführen) oder „pakolás“

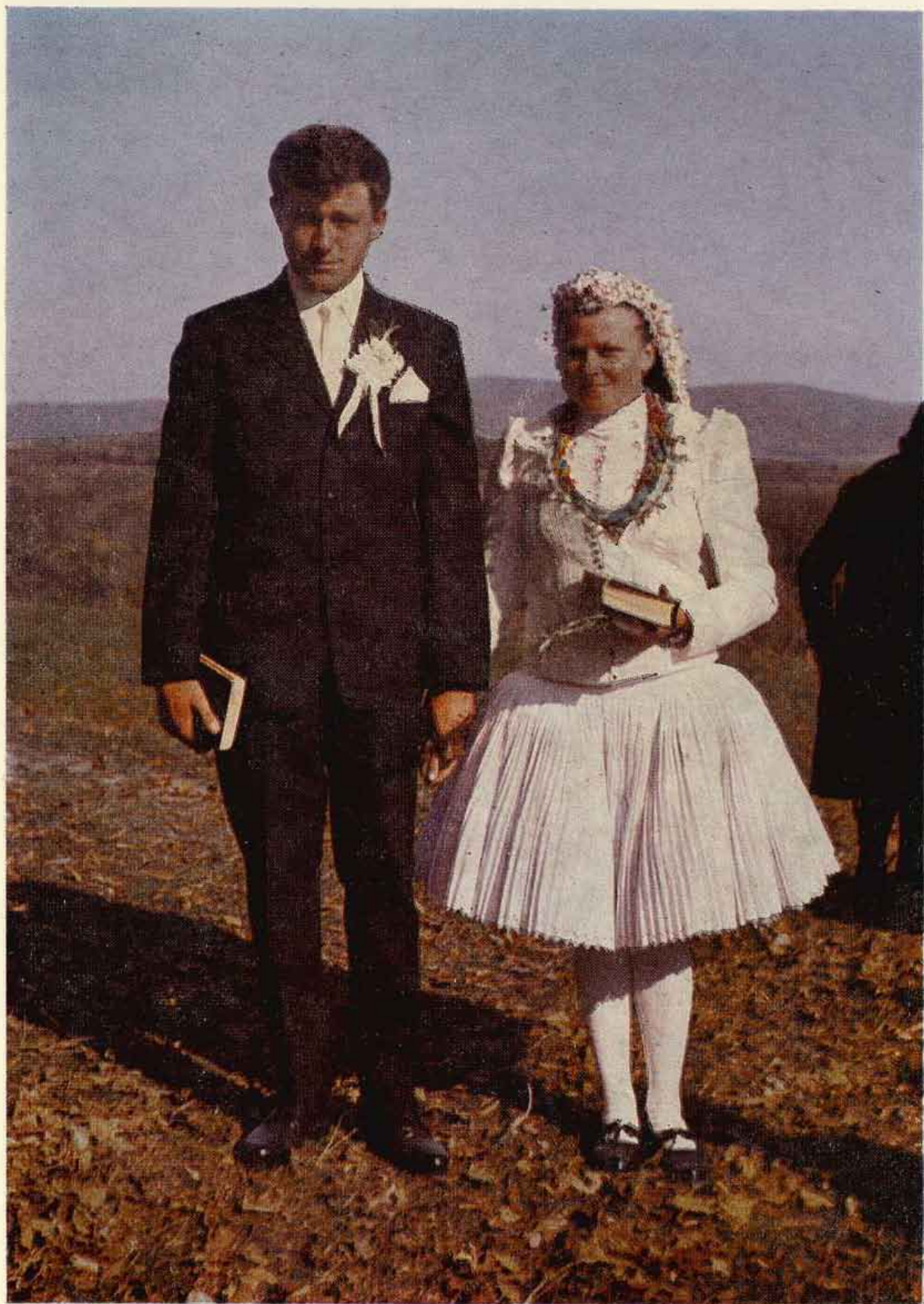
(Einpacken), das bis heute praktiziert wird. Das Bett und die Brautaussteuer führte man bei den Palóczen immer vor der Hochzeit in das Haus des Bräutigams, während dieser Brauch anderswo im allgemeinen entweder am Hochzeitstag oder erst später, nach dem Hochzeitsschmaus, ausgeführt wurde.

Das markante Merkmal der Hochzeit bei den Palóczen war jedoch das Entzünden eines Feuers zum Schluß der Hochzeit, das sog. „hajnal“ (der Morgen, die Morgenröte) oder „hajnaltűz“ (Morgenfeuer), das man als Praktik der apothropäische Magie erklären kann. Ein ergänzendes Element dieses Brauches war das Überspringen des Feuers und das Hinüberwerfen eines Kissens der Braut, wodurch die purifizierende Wirkung dieser Handlungen von der Braut auf ein wichtiges Attribut ihres Frauenstandes übertragen wurden.

Weitere spezifische Merkmale der Palóczer Hochzeit würden ein eingehenderes komparatives Studium erfordern. Da das gegenseitige Durchdringen der Hochzeitsbräuche von einer Region in die andere erheblich war, ist es vorläufig unmöglich, ein Modell der Palóczer Hochzeit in ihrer Gesamtheit zu entwerfen.

Znakom dievčat bola prostovlasosť, vydatých žien rôzne spôsoby pokrytia a zavíania hlavy podľa veku a funkcie. Tabuľová malba, zač. 16. storočia. Foto L. Sternmüller Mladucha zo Záriečia, okr. Trenčín. 1. pol. 20. stor., rekonštrukcia. NÚ SAV

Mladý pár. Dolné Príbelce, okr. Lučenec. Foto A. Pranda 1968. NÚ SAV

Mladucha a ženích. Kulpín, Juhoslávia. Foto J. Botík 1987. NÚ SAV

Mladucha zo Záriečia, okr. Trenčín. 1. pol. 20. stor., rekonštrukcia. NÚ SAV

Úkon plodonosnej mágie pri svadbe — polozenie dieťaťa do rúk mladuchy. Kysáč, Ju-
hoslávia. Foto J. Botík 1987. NÚ SAV

*Výbava mladuchy uložená
v skřini. Středné Plachtince,
okr. Lučenec. Foto T. Ševčí-
ková 1976. NÚ SAV*

Svadobný sprievod ide pre mladuchu. Suchá Hora, okr. Dolný Kubín. Foto N. Siegelová 1973. NÚ SAV.

Odvážanie perin mladuchy. Rekonštrukcia svadby, Dobrá Niva, okr. Zvolen. Foto P. Uhrin 1976. NŮ SAV

Prenášanie výbavy mladuchy. Heľpa, okr. Ban. Bystrica. Foto J. Paličková 1973

Odchod pre periny mladuchy. Rekonštrukcia svadby, Dobrá Niva, okr. Zvolen. Foto P. Uhrin 1971. NÚ SAV

Odvážanie perín mladuchy. Rekonštrukcia svadby, Dobrá Niva, okr. Zvolen. Foto P. Uhrín 1971. NÚ SAV

Starejšia so svadobným koláčom, Sebechleby. Rekonštrukcia svadby na folklórnom festivale v Detve. Foto T. Szabó 1987

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 37, 1989, číslo 1—2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, št. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 40,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1989

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 37, 1989 № 1—2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Лени-
ново нам. 12

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 37, 1989, Nr. 1—2. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 37, 1989, No. 1—2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 37, 1989, No. 1—2

Parait quatre fois par an. Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie
slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA
Amsterdam HOLLAND

Index 49 616
Cena Kčs 40,-